

Криваві жнива у Карпатах

На мою електронну пошту поступив лист-реагування на повість «Курінний Ярема». У повідомленні внук прикарпатського сотенного УПА Яреми виклав спогади свого діда про його бойові шляхи в лавах УПА на землях Прикарпаття, починаючи з 1943 року по 1949 рік. Події відбувалися в околицях Космача.

Під горою Грегит

В Завєволах, на південному Сході височіє гора Грегит. Саме під нею у 1943 році й було пристановище повстанців. Підніжжям гори снував озброєний люд в одностроях всіх країн, учасників кривавої зтяжної війни- мадярських, радянських, німецьких, польських, румунських, чеських.... В чеській уніформі повстанці нагадували американських офіцерів, бо солдатська форма відрізнялася від генеральської лише погонами; один матеріал, однаковий покрій.

Спали стрільці в багеньких колибах, вкритих гілками смереки. Біля колиб /курнів/ безперервно горіли багаття. Вояки були озброєні, на кшталт свого пістрявого одягу, австрійськими крісами системи Манліхера, німецькими кулеметами та карабінами, руськими гвинтівками та автоматами ППШ і навіть кулеметами «максим». Навіть японський карабін можна було побачити.

Німецький «маузер», хоча й був трохи примхливий, але був виготовлений з доброго заліза і служив довго. Найкращими були руські карабіни; невибагливі й надійні в бою, не боялися ні морозу, ані води. Новеньким виглядав, навіть після тривалого бою й фінський автомат, що відрізнявся від руського лише обрізаною цівкою.

Тут були хлопці з усіх усюд: і з рівнинних районів, і з сусідніх областей, навіть з Волині.

Теренова організація забезпечувала повстанців усім необхідним. Сотенний Ярема на лівому рукаві носив відзнаку сотенного- латинську літеру «V», курінний носив дві таких літери, чтовий нашивав на рукав три поперечних стрічки, ройовий-дві, а старший стрілець- одну. Кожен підстаршина, старшина мав значний запас військової підготовки і міг завжди підмінити вищого за свій ранг командира.

Харчувалися повстанці м'яко кажучи біднувато, бо ж була воєнна скрута. З Городенки привезли трохи цукру. Отож снідали і вечеряли з чаєм та ячмінною кавою. М'яса було доволі, хліба й картоплі не вистачало. Тоді кожне село мало станицю. Станичні безперервно забезпечували грегитських постояльців провіантом. Селяни ділились останнім, бо ж з кожної родини у партизанку йшли хлопці з українських навколишніх сіл. Тяжко, дуже тяжко було, але хліб усе-таки в гори надходив. У Космачі спорудили велику піч для випікання хліба. Кожен з вояків носив наплічний їдунок. У ньому було все; від ложки до бритви...

Як я вже згадував, зброю стрільцям видавали кому яка попадеться. Могла попастись «трюхлінійка», а міг і кулемет МГ-42, який перерізував півметровий стовбур, як пилою, але для «партизанки» він не годився, бо «жер» набої.

Перемовини з мадярами закінчилися великим зиском

З приходом зими перебралися в Космач і навколишні села. Саме у цю пору мадярські приходьки заповзялися грабувати наші прикарпатські, і без того бідні, прикарпатські села. Забирали в людей

останню худобу, одягу і провізію. Поводились, як у себе вдома. Якось на Жаб ївщині мадяри після грабунку гнали отару корів. Сотня Яреми перехопила грабіжників і відбила отару. Мародери порозбігалися стрімголов хто куди, а люди швидко порозбирали своїх годувальниць. Наступного дня супротив повстанців виступів до зубів озброєний мадярський батальйон. Але Ярема швидко залярмував, зробивши на непроханців засідку, ледь не під самим носом у мадярського штабу. Тож мадяри, аж ніяк не сподівалися на зустріч у такому місці. Після стрімкого і нищівного бою заскоченим зненацька мадярам нічого не лишалося, як наживати п'ятами. На місці сутички залишилися вбиті, лунали відчайдушні зойки поранених про допомогу. Понад сотні мадярів потрапили в полон.

Розброєних полонених повстанці великодушно нагодували й відвели у безпечне місце, пораненим надали допомогу. Карати їх ніхто не збирався. Стрільці поводилися з полоненими мирно, тільки розмінялися одягом і взуттям.

Через недовгий час нагодилось підкріплення. Але замість тріскотні пострілів, у бік повстанців застрекотав мотоцикл з білим полотнищем на деревку. В мотоциклі їхали на мирні переговори мадярські достойники...

Однак сотенний Ярема не мав повноважень вести перемовини, тож повстанці хутко зв'язалися з окружним проводом ОУН. Рішення було прийняте таке: оскільки бойові дії відбуваються на теренах Жаб ївщини, то переговори є районного масштабу і провести їх слід провести полковнику Кропиві-Теодору Стефановичу, оскільки мадярську сторону представляв достойник у ранзі полковника. Отож на перемовини відправився полковник Кропива з почетом із кількох старшин УПА.

Перемовини проводилися німецькою. У процесі бесіди мадярський полковник дещо підвищив тон. На що йому Кропива тихенько але владно, з притиском зауважив: « Ви знаєте, що батько чинить з неслухняним хлопчиськом? ». Після такої зауваги мадярський перемовник відразу зрозумів, хто знаходиться в ролі неслухняного хлопчиська.

Вимоги Кропива поставив конкретні: мадярські вояки більше не грабують і не воюють з населенням. Інакше відплата не забариться. Крім того мадяри мусять повернути збитки повстанцям за ті дні, впродовж яких вони вичікували мадярських солдатів у засідках, повернути всі вистріляні повстанцями набої. При цьому почет Кропиви налічив таку кількість набоїв, що вистачило б на все мадярське військо і ще трохи перепало б німцям. А також мадярська сторона передає українській раніше награвоване й штраф у вигляді стрілецької зброї, провіанту й одягу. Лише після отримання перечисленого полонені будуть повернуті. Діватися мадярам було нікуди: мадярський полковник по рації зв'язався зі своїм штабом. Через недовгий час пригуркотіли вантажівки з провізією і амуніцією. Стрільці вивели полонених мадярів. Полковник глянув на своїх «бравих вояків» і просльозився від їх вигляду; у сірчинах вони шморгали носами і благенькими постолами місили сніг. Полковник зі своїм військом поспіхом забрався геть. Більше з ними поблизу Космача не було жодного інциденту.

Колишні агенти МГБ- командири куренів УПА

Місце для чотів вибирали максимально непримітне, зручне для швидкого і скритого відходу. Враховувалося й те, що ворог рішуче карав господарів, які давали прихисток повстанцям. Тому зазвичай, бої зводили поза населеними пунктами. Благо, ворога вдавалося запримитити здалеку. І

мадяри, і німці просувалися вервечкою, ланюгом по одному, бо ж горами маршовою колоною не попреш.

У той час Карпатами нишпорило багато топографічних груп, які для чогось склали карти нашого Карпатського краю. Повстанці часто вели з ними коротенькі сутички. Після перших же пострілів вони здавалися, хоч деколи в чисельності могли нас переважати втрое.

Деякий час ми дислокувались у Снідаві. Тут розмістився наш штаб. У навколишніх селах в хатах жили стрільці. Було якесь свято. Під час виступу просвітників перед жителями села, вчителька з Дніпропетровська, жінка одного з наших провідників, впізнала свого земляка Степового, що саме гаряче і палко закликав до боротьби з окупантами. Знала його раніше, як офіцера МГБ. Провідники подякували жінці і веліли більше нікому не розповідати про впізаного. Служба безпеки перевірила інформацію вчительки і виявила, що Степовий і ще один його товариш Лісовий з Черкащини були закинуті, як розвідники в УПА. Вони прийшли до нас з легендою, що вони нібито вчителі з багатих сімей і вони ненавидять советів. Чекістів допитали, але у зв'язку з тим, що вони не заподіяли нікому лиха, запропонували служити Україні насправді. Вони погодились на службу в УПА і невдовзі стали командирами буковинських куренів.

Слава вашій Україні

Десь у серпні 44-го розпочався загальний наступ Червоної армії в Карпатах, відомий під кодовою назвою «Жаркий август». У цю пору німці вже присмирніли і майже нас не чіпали. Наша сотня була відправлена на Буковину. Перед відходом нам пояснили, що край цей у визвольному русі стоїть слабенько.

Невдовзі з нашої сотні виріс Буковинський курінь, який з початку осені змушений був воювати на два фронти. З одного боку тиснули німці з мадярами, з другого наседали частини Червоної армії.

Саме у цей напружений час почалося активне формування сотень. Провід ОУН скеровував на Буковину старшин з Галичини. Було проведено мобілізацію новобранців до УПА в гірських районах Буковини. Хлопців зібралось на кілька куренів, тисячі зо три, але на свою біду ми могли лише поставити під зброю лише дві-три сотні. Ми галичани відкрили собі різницю між горянами-буковинцями і волинянами-гордими, сміливими і запальними. Буковинці ж були сумирні, боязкі й затуркані румунами. На наше «Слава Україні!» вони відповідали: -«Слава вашій Україні!» . Але не зайвим буде відмітити, що це були добрі, простодушні, тямовиті й неймовірно дисципліновані хлопці.

Того року німці втікали від навали советів. Час видався більш-менш спокійнішим. Отож вдалося підготувати три сотні повноцінних стрільців. У гори більшовики, після декількох невдалих для них сутичок з нами, не потикалися. Та пізня сорок четверта воєнна осінь видалась безсніжною, зате морозною. Завдяки відсутності снігу ми могли вільно маневрувати по долинах і ущелинах. Жили в тимчасових колибах. Збирали зброю і набої й одягалися за принципом Петлюри: склади й бази на тій стороні, у ворога – здобувай!. А тим часом, довкола, голодними хортами ризикували мадяри з німцями, відступаючи через Карпати, а ліси вже тріщали від впевненої ходи радянського «ведмедя». Дедалі частіше ми втягувались у затяжні бої на два фронти

Однієї днини прибігає якомсь гонець з галицької сторони, повідомляє, що неподалік села Голови в лісі спустилися на парашутах диверсанти, мабуть руські. Зв'язковий був тямущий. Знаними лише йому пішачками провів чоту повстанців до місця висадки десанту. Диверсанти ще далеко не відійшли. Обложили щільним кільцем. Коли вони нас помітили, було пізно. Тікати нікуди. Після запеклого двохгодинного бою прибульці здалися і склали зброю. Полонених згодом відконвоювали в Голови. Там ними зайнялося СБ і подальша доля їх мені невідома. У диверсантів ми розжилися добротними автоматами й декількома ручними кулеметами.

Я той трафунок добре пам'ятаю і окремо хочеться сказати про диверсантів. Воювали вони завзято і грамотно. Лише понісши величезні втрати й вистрілявши всі набої, здалися. Слід відмітити командира групи. Підполковник виглядав загартованим і справжнім вояком / так й воно було/. Поводив себе гідно, зрештою в групі не виявилось жодного боягуза. Отож ми поводитися з ними /полоненими/, як достойні вояки з достойними противниками.

Бій біля «Білої Кобили»

Не встигли влягтися пристрасті від бою з руським десантом, як розвідка донесла: супроти нас рухається німецька частина. Вони зривають за собою мости, грабують села. Отож слід гідно провчити «приходьків».

Місце для засідки обрали на південний-схід від гори Біла Кобила. Підпускаємо переобтяжених награваним добром німців на прицільну відстань, а тоді починають гриміти гори, що наче своїм камінням обрушилися на окупантів. Повстанські залпи шеренгами косили німаків, багато з них навічно залишили свої голови під тою горою. Решта поспішно здалися. Трофеї були знатні. Окрім величезної автоматів і кулеметів захопили кілька вантажівок з мінами й вибухівкою. Але найкращим і бажаним трофеєм була машина заповнена німецькими черевиками, адже хто живе в горах, той знає як ціниться в горах добротне, тепле і надійне взуття. Знайшлося чимало харчів і одягу. Німаків розстріляли, переоділи по «нашому» і відпустили гуляти в гори. Вони вже були не страшні...

Бій на полонині Плев'є

Особливо затяжний і кривавий бій зав'язався на полонині Плев'є. Три доби відбивали наші сотні атаки руських. Воювали обидві сторони завзято. Червоноармійці стояли «на смерть», не те що енкаведисти, які «герої»-десятеро проти одного». В ході бою неодноразово спливала думка, що можливо проти нас воюють українські червоноармійці. Більшовицькі комісари були мастаками стралявати між собою земляків. Але закони війни безжалісні і жорстокі, не вб'єш ти, уб'ють тебе. Тим паче що до нас доносився п'яний сморід і відбірний мат- «Бандьора здавайсь!». Бо ж зараз всім відомо, що кремлівські верховоди не шкодували «сто грам» для солдатів, яких гнали на вірну смерть. До сьогодні невідомо, хто ж тоді воював проти нас.

А бій клекотав своєю смертю. Повстанці сконцентрувалися в ущелині. Команда курінного – відчайдушний штурм більшовицьких позицій, шквал вогню, крики, лемент, рукопашна січа... І, ось вороже кільце розірване. Відступ сотні забезпечує одна чота, коли закінчаться набої- її замінить

інша. Безперестанний кулеметний вогонь дає змогу організовано відірватися від розлюченого і п'яного противника.

Постріли поступово віщули. П'яні вигуки віддалилися, шум погоні загубився в жебоніні гірських потічків. Лісова стежка приводить нас до якогось невеличкого гірського села. Окутане густим осіннім туманом воно вигулькнуло з лісу якось зненацька... Село, то наш порятунок.

Тим часом листопад сорк четвертого приніс величезні зміни на Буковину. Повстанці окріпли. Величезний відді розсередився по всьому терені. Постійного житла ми не споруджували, бо існувала повсякчас загроза ворожого нападу. Більшовиків у Карпатах ставало більше і більше...

«Червона мітла»

Перша половина березня видалась досить теплою. Сніг розтанув вміть. Селяни вже подекуди почали поратися на своїх клаптиках землі. Але перед самим Великоднем повалив сніг. Гори за кілька днів вкрилися метрової товщини ковдрою. Разом із снігопадами почалися масові облави. У кожному селі розташувалися мацкальські гарнізони. Сорокатисячна «Червона мітла» червонопогонників заповонила гірський край. Становище затруднювалось ще тим, що повстанці вже перейшли на весняні однострої. Теплі речі залишилися на базах, харч схований в лісах, а дбратися до них неможливо, бо... залишаться сліди, по який йшли «червоні рискали». Отож докучали голод і холод. Зрідка вдавалось прориватися в блоковані москалями села. Кожен бій для нас давався надзвичайно тяжко, необхідно було триматися до смеркання, а тоді в темряві відриватися від енкаведистів. Часто-густо з оточення доводилося прориватися врукопашну.

З настанням тепла жити стало веселіше. Рідний ліс зазеленів і став неприступною фортецею. Ми вночі поповнювали харчі, а вдень відпочивали. Більше доби ніде не затримувалися. З часом більшовики зняли облогу великих гарнізонів з сіл, чим ми і скористалися і знову об'єдналися в сотні і курені.

У павутині облав нам часто доводилося вигадувати щось нове, але більшовики розгадували наші маленькі партизанські хитрощі і голодними вовками накадалися на загнану жертву. Жодного дня не минало без бою. Не встигали відірватися від ворога в одному місці, як наривалися на засідку десь скраю лісу. І знову співали автомати... Зброя перегрівалася, відмовляла, а люди трималися.

Біля кожного села засідки. Вдень військо прочісувало ліс, а вночі відсиджувалось у засідках. Відрізували нас, позбавляли підтримки села і ми змушені були шукати маленькі гірські хутори, у яких не було облави, але таких хуторів ставало все менше. Пробилися непрхідними нетрями й пущами, бо всі більш-менш прохідні пішаки були заблоковані. До того ж москалі мали «колеса». Автомпшинами оперативно перекидали підкріплення в необхідні місця. Отож ми повинні були стати невидимими і такими ми зробилися...